Crtice iz narodnog života u Dalmaciji.

1. Još neke predrasude o ženi prije i poslije porogjaja na ostrvu Hvaru[1]).

Dalmatinski seljaci uopće više vole mušku nego žensku djecu, jer će muškarci, kad ponarastu, biti od pomoći pri obavljanju poljskih posala. Na Hvaru sam čuo češće sviračkog težaka, kako kaže za odraslu svoju kćerku: „Na, da je bila muški, danas bi imo težaka“. U tom pogledu mnogi seljaci vjeruju, da će žena poroditi žensko čedo, ako je zatrudnila u petak. To se potpuno sudara s onom narodnom: „Petak arjavi početak“[2]). Poznao sam ljudi, koji su govorili, da petkom ne bi krenuli u svoju ženu, a još manje upotrebili ju u bračnu saobraćaju, ma ni za živu glavu, jedino da se ne zametne žensko dijete. Oni seljaci, koji žele da im žena ragja mušku djecu, ne će ti, ma da ih zakolješ, uliti u čašu prije vodu pak vino, već obratno. Od mnogih sam čuo da će žena najlakše onda zanositi žensko čedo, ako joj čovjek pristupi onako preko volje[3]). Pred trudnom ženom ne smiješ da spomeneš ime kukavice ili sove, jer osim drugih neprilika[4]) može se dogoditi, da se u njezinoj utrobi muški plod preobrazi u ženski, pošto su to ptice, koje hoće da naškode, osobito ženi. Takogjer može lako da se zametne žensko dijete, ako su vjenčanom paru kumovali ljudi, koji imadu pretežno žensku djecu.

Ako je u trudne žene malen drob, a bokovi na suprot od nošenja veliki, gataju da će žena poroditi muško dijete; ako je pak drob odviše narastao, a bokovi ostali

---

[1]) Vidi „Glasnik“, god. 1898., br. 1., str. 158., slovo *a*.

[2]) Vidi „Glasnik“, god. 1897., br. 4., str. 716., br. 21.

[3]) Iz ovoga jasno izbija, kako narod smatra ženu ko biće nježnije i slabije od muškarca. Pa i to znade narod, kad radiš nešto preko volje, da je djelo slabo — dok je djelo čvršće, kad se rado obavlja.

[4]) Vidi „Glasnik“, god. 1897., br. 3., str. 490., br. 1. pri koncu.

normalni, gataju da će poroditi žensko dijete. Ako žena trpi veliku bol dok ragja i ako se porogjaj otegne, tad će poroditi žensko dijete.

Moja majka, sjećam se, jednom je teško ragjala, a žene susjede bacale su onda na vatru „alum“ (nišador) da se tali, uvjerene da će joj time olakšati bolove i pospješiti porogjaj. Za rodilju, koja je teško ragjala, opazio sam jednom, kako su bacali u čašu punu vode neku biljku, suhu, koja se u vodi rastvori. Dok se biljka rastvara, žena lako ragja. Za moga djetinstva dolazio je u selo Svirče neki misirski trgovac, koji je u svojoj škrinjici, osim raznih koraljnih, bisernih i t. d. predmeta imao i takove biljke. Nazad četiri godine došao je neki drugi trgovac, i kad sam ga upitao, odgovori mi talijanski, da su to „rose di Gericon“ (jerihonske ruže). Mnogi će, da žena lakše porodi, metnuti joj pod uzglavje koju nabožnu knjigu ili štogod blagoslovena.

Susretne li trudna žena na putu vola, zeca, žabu i još neke druge životinje, ne smije se začuditi ili se u nje zagledati, već krenuti glavom i reći sama sobom: „Biž (bježi) gârdobo ili gardobò (grdobo) ili: pögardo (pogrdo)“ — jer bi drukčije mogla lako pobaciti.

U nekim krajevima Dalmacije seljak kad spomene svoju ženu, uvijek će prije reći; „da prostiš (prostite) moja žena“; nekoji će to reći samo onda, kad im je žena porodila: „da prostiš (prostite), rodila mi je žena“; a neki pak (ovo je prečesto i na otoku Hvaru) samo onda, kada im je žena porodila žensko dijete: „da prostiš (prostite), rodila mi je žena ćer“.

Malo prije poroda običavaju dolaziti k ženi bake-susjede i tu se onda nagagja pomoću ovoga ili onoga, da li će poroditi muško ili žensko dijete.

Kad prvakinja porodi muško dijete, to je po oca neopisivo veselje i svako mu čestita; rodi li mu se nasuprot žensko dijete, tad mu čestitaju jedino, što je postao ocem. Dobri znanci i susjedi naći će za nj utješljivih riječi, veleći mu: da je još mlad, da će imati sinova i suviše, da je tako bog hotio, a on da znade što radi, da je bilo muško, e bi moglo u buduće biti i rgjavo čeljade i t. d. Otac pak tješi se odgovarajuć, da ako i nije muško, a to opet da je njegovo, da je od srca. Sasvim su rijetki, ali ih opet imade, koji, kako no se kaže, „objese ženi nos“, jer im nije porodila sina. Zabilježiti je ovdje, da bi mnoge žene rada imale kćerku, ali zbog muževa opet vole muški porod. Drugim, ali najviše trećim porodom, muževi žele da im se narodi žensko dijete, ako već imadu dva muškarca. Vrijedno je opaziti, da bi mnogi hvarski seljaci, zbog kućnih i poljskih poslova, htjeli da im žene ragjaju nekim stanovitim redom — sad muško, sad žensko — i oni, u kojijeh tako biva, smatraju se u velike sretni.

Na ostrvu Hvaru mnoge žene vjeruju, da će teško ragjati, ako su zatrudnjele u prestupnoj godini, suviše, sasvim je lako da ono dijete, ako ne odmah, a to po vremenu, pogine od ružne smrti. U selu Svirčima višeput sam čuo, kako se kaže o zlu djetetu ili čovjeku: „Biće se rodio pristupne godine“.

Djeca su više ili manje podvrgnuta raznim bolestima. U takvim slučajevima majke običavaju zavjetovati svoje dijete Majci božijoj ili kojemu svecu. Ako je dijete u pogibli a poradi zubova, tada ga zavjetuju sv. Poloniji — ako od očiju, sv. Luciji — ako od griže (dizenterije), sv. Roku i t. d. Taj zavjet sastoji u tome, da dadu čitati sv. misu ili poklone dvije svijeće ili jedno i drugo a na slavu, ili kako na ostrvu Hvaru, „na čast i poštenje“ dotične svetice ili sveca. Čvrsto vjeruju da zavjet dobro djeluje, ali opet vjeruju i to, da je grijeh zavjetovati dijete, pošto to znači ići protiv božije volje, jer će ono ostati ili umrijeti, kako već Bog hoće. Vjeruju da dijete, koje je bilo zavjetovano, u odraslije doba pogine od koje teške bolesti, a često od nepri-

rodne smrti i da od zavjetovana djeteta bude zao čovjek. — Na ostrvu Hvaru ne kažu djetetu da je umrlo, već „priminulo“ i to do sedme godine, do koje ono ide ravno „u slavu nebesku“. O djetetu, koje je odviše mirno i blage ćudi, kao i kad je odviše bistro, baju da ne će dugo živjeti. I o mladu dobru čovjeku kažu: „Da je bio zločest, ne bi ni još bio umro, jer Bog hoće dobre k sebi“.

2. Sitnice iz narodnog vjerovanja na ostrvu Hvaru.

1. Ako se žena, dok nosi, zagleda udivljeno u nečije oči ili kose, to će poroditi dijete onakih očiju ili kosa, kakove su u dotične osobe.

2. Kad ugledaš pauka, to sluti na korist, pa uopće na sreću. I talijanski se veli: „ragno-gadagno“ (pauk-dobit). Pauku na otoku Hvaru kažu „pavak“, a s toga, jer žive u rupi, vele mu „porapnjok“. U Svirčima sam čuo kako mu kažu:

Ne biž (bježi) povče.
Porapnjovče;
Ovo (evo) vrića,
Di (gdje) je srića?

Ili još:

Ovo (evo) pavak
Porapnjavak;
Nuko vriću,
Za klast (metnuti) sriću!

Prema tomu, kada pauk izlazi iz rupe i kada prede paučinu, gataju kakovo će vrijeme. Mnogi, kad se porežu, metnu na ranu malko paučine, jer osim što zaustavlja krv, još vjeruju, da im se rana ne će dati na zlo, ili kako vele na otoku — da im se ne će „ozlediti“. Jednom sam čuo od neke žene, da petkom nije lijepo čistiti paučine, a da mi nije umjela reći, zašto.

3. Ako u dan Velikog petka ostrižeš kose i obriješ bradu, gataju da te cijele one godine ne će zaboljeti glava — kao i to, da će ti kosa i brada ljepše rasti: mekše, gušće i crnije. (Dakle naš narod, ovdje u prvom redu hvarski otočani, vole meku, gustu i crnu kosu ili bradu.)

4. Ako si dobio štucavicu[1]) (šćucavicu), a ne može nikako da te mine — tada metni u čašu, u kojoj imade vode, šiljast nož (šiljak nek je na dnu čaše). Pij vodu, ali dok piješ, nek je šiljak uvijek okrenut prama tebi. Učiniš li tako, po narodnom vjerovanju štucavica će ti odmah prestati. (Tako u šibenskom Dôcu.)[2])

5. Ako malomu djetetu, dok je još u povojima pušeš u lice ili ma bilo u koji dio tijela, to će mu tamo izaći čirovi, ili kako bi na Hvaru rekli: bruni[3]).

6. „Robu“ (odijelo) maloga djeteta, naročito dok još nije kršteno, nije lijepo ostaviti na dvoru poslije Zdrave Marije, jer dok je roba na dvoru poslije toga doba, dotle se dijete pati[4]) isto kao da obavlja najteži muški posao. Uz to se u robu uvlače zli dusi, koji nastoje nauditi[5]) djetetu. Robu, koja je tako zaostala, moraš prokaditi

---

[1]) Vidi „Glasnik“, god. 1897, br. 4., str. 716., br. 29.

[2]) Mjesto u zagradi znači da sam i u njem isto slušao.

[3]) Vidi „Glasnik“, god. 1898., br. 1., str. 159., redak 26. ozgo.

[4]) Vidi „Glasnik“, god. 1898., br. 1., str. 159., redak 26. ozgo. Tu ćeš čitati nešto o kapi i modrocrvenim ljagama, pa nadodaj: ne položi li otac kapu na zipku, dijete će jošte, osim ljaga, trpiti trudom (umorom).

[5]) Glagol nauditi čuje se jedino, kad je riječ o zlim duhovima. Na ostrvu neima imenice naud.

nad vatrom ili nad svijećom, prije nego je obučeš djetetu, jer će mu drukčije nauditi, te može lako oboliti i umrijeti.

7. Uopće vjeruju, ako u dan Velikog petka popiješ mnogo vina, da ćeš dobiti mnogo krvi — i da za cijelu tu godinu ne ćeš oskudjevati na vinu, pa još i to, da ćeš se dulje vremena održati zdrav i veseo.

8. Običaj je, da koja druga žena, a ne mati, zadoji (prviput) dijete. Mnogi vjeruju da će dijete biti naravi i ćudi dotične žene. Ako dijete imade dojilju, vjeruju, da će se ono sasvim za njom ponijeti, ili kako bi na otoku Hvaru rekli: uvrći. Običavaju na Hvaru još i to reći, da dijete sisa majčinim mlijekom i dobro i zlo, što bi značilo da matrizira, i to je u svezi s onim što sam reko, a u mnogo čem pristaju amo poslovice: „Kakova mater — takova ćer“, i ona: „Gledoj mater, poj vazmi (uzmi) ćer [1])“.

9. Uopće nijedna stvar, koju obavljaš petkom, a naročito ako ju započinješ, ne uspjeva. Osobito nije dobro petkom pokapati mrtvaca. Nekoji vjeruju, da se može lako pokvariti vino [2]) u pivnici one obitelji, iz koje je bio pokojnik; nekoji pak, da mogu lako oboliti oni, koji ga nose, a ima ih koji vjeruju, da bi se mrtvac poslije pogreba digao i lutao [3]), ili da će udariti nevrijeme.

10. Velike ili svete sedmice u bijelu subotu u oči Uskrsa, netom zazvoni na „gloriju“ (slava), običavaju umivati lice, a osobito oči, vodom, jer vjeruju da ih ne će boljeti i da im po licu ne će izaći kojekakovi čirovi ili bruni. I djecu u povojima običavaju toga časa razviti i oprati im oči, a djecu koja su dorasla, oblače prviput toga časa („obući dite“). To čine s toga u taj dan i u taj čas, jer vjeruju, da će ono brže prohodati i biti jače na nogama.

11. Na katolički Uskrs jutrom na misi običaj je blagosiljati kuhana (tvrda) jaja, kruh i sô. Mnogi ne će ni za živu glavu ručati, prije nego okuse od svega toga po komadić: takovo jelo uopće donosi zdravlje i blagoslov.

12. Narod vjeruje, da se slike na papiru ni kipovi od drveta, gvožgja, mramora i t. d. zato ne blagosiljaju, jer da kroz takove predmete ne može da prodre duh sveti — dočim kroz telu (platno) može.

13. Ako si sanjao o kojem malom djetetu u povojima ili koje jedva hoda, to je znak, da ćeš skoro dobiti takovih vijesti, koje će te zadiviti. Ima ih još koji vjeruju, da će ti kogod doći u pohode od svojte, a neki opet, da ćeš dobiti darova.

14. Ako si sanjao o svinjama, to je znak da će ti doći u pohode koja vrlo neuljudna osoba — a nekoji opet da ćeš dobiti vijesti od svojte.

15. Mnogi ne bi ni za živu glavu poljubili dijete — dok još nije kršteno, jer vjeruju da je u njem zloduh, koji bi mogao nauditi. Nekršteno dijete smatraju „žudijom“. Kad neko krsti dijete, često možeš čuti ovu čestitku: „Jo (ja) von (vam) se radujem, da ste od žudija učinili k(a)ršćanina“.

16. Mnogi vjeruju, da će dijete biti takovo, naime dobro ili zlo, kakovi su njegovi kršteni kumovi. Još: ako kršteni kum (kuma) pri krštenju nije lijepo i pomnjivo izmolio vjerovanje (credo), ili kako na Hvaru kažu: „virovanje“ ili „virujen(m) ù Boga“, tada će dijete biti zlo, ili će imati ma koju manu, a k tomu ne će biti dobar „karšćanin“.

---

[1]) Vidi „Glasnik“, god. 1897., br. 4., str. 685., redak 5. ozdo.

[2]) Vidi „Glasnik“, god. 1897., br. 3., str. 494., br. 47.

[3]) Vidi „Glasnik“, god. 1897., br. 3., str. 494., br. 54.

17. Ako malomu djetetu daješ jesti lijevom rukom, tada će ga, po narodnom vjerovanju, lako zaboliti želudac, ili — kako vele na Hvaru — „tarbuh“. Još nešto: prvih dana pošto se je dijete rodilo, kad god majku zaboli želudac, zaboli u isti čas i dijete. (U Šib. Dôcu).

18. Kada si svario jaje ù meko, ili kako narod po talij. kaže „u sorbolu“, te za čas ne ćeš ili ne možeš da ga ispiješ, a ti ga na jednom kraju probuši; tada će se jaje uzdržati dulje vrijeme mekano, jer po narodnom uvjeravanju imade „arije“ [1]) ili „rešpira“ [2]). Još nešto: narod kad hoće da znade, je li jaje mekano ili tvrdo (svareno), zavrti ga, — okreće li se brzo i lagano, mekano je „u sorbolu“, okreće li se teško i sporo, tvrdo je, „prikuhano“. A hoće li da znade, je li jaje za „košku“, t. j. da je po pijevcu — „kokotu“ — zametnuto, metne ga prama suncu, i zakrili vršak rukom. Vidi li se u njem na vršku mali kolobar (praznina izmegju vrška kore i malenog dijela kožice), tada iz njega može da se poleže pile.

19. Kad ti u večer doleti leptirica k svijeći, nemoj ju tjerati ili usmrtiti, jer to je znak, da ćeš čuti, ma bilo od kuda, dobrih vijesti [3]). Mnogi pak vjeruju, da bi takova leptirica mogla biti čak i duša kojeg pokojnika, pa da dolazi oko svijeće da vrši pokoru ili jer joj nešto treba. Imade ih, koji će što prije, kad im leptirica doleti na svijeću, dati čitati misu a za onu tobož dušu.

20. Kada ti buha skoči na glavu ili na ruku, to ti tada donosi sreću. Kad kogod hoće da označi, e je nešto rijetko, kaže: „Ima ga isto kai (kao) buh na glovi“ (ili ruci).

21. Sanjaš li što razbludna (pornografična), to narod vjeruje, da ćeš se s kime porječkati, ili da ćeš čuti koju neugodnu vijest, ili pak da ćeš oboljeti ti ili kogod od tvoje rodbine.

22. Trudna žena, ako slučajno gdjegod na putu nabasa na iglu, to znači po narodnom vjerovanju da će poroditi žensko dijete; nasuprot će poroditi muško, ako nabasa na probadaču (talij. ago da pomolo).

23. Ako se netrudnoj ženi sanja da je trudna, ili da će skoro zatrudnjeti, to je znak, da će brzo nekamo morati da putuje, a isto tako, ako je sanjala da je porodila ili da će brzo poroditi — samo ako zbilja nije trudna.

24. Ako se čovjeku odviše pote ili znoje noge, to je on, po narodnom vjerovanju zdrav — ako mu se ne znoje ni najmanje, tada lako da imade sušicu. Ko imade više krvi taj se i više znoji, pa je s toga i zdraviji. I narod drži da je opasno upotrebljavati sredstva protiv znojenja, jer po njegovom kazivanju sa znojem izlazi iz tijela „svako zlo ili nemoć“.

25. Ako si s nekim u zavadi, pa se u snu s njime zakavdžiš, to sluti da ćeš se sa dotičnom osobom skoro izmiriti — i da ćete biti dobri prijatelji — kao nikad prije. Ako se pak zavadiš s prijateljem, to pazi da se zbilja ne posvadiš s njime.

26. Kad si od nekuda dobavio odrasliju mačku, a ne ćeš da ti pobjegne, moraš je do triput ponijeti okolo „komoštara“ nad ognjištem i do triput izreći: „Svukud pošla, ma kući došla“. Mnogi nose mačku u nov stan svezanu u vreći, da ne vidi kuda su je pronijeli. Nekoji vjeruju da će se i onda teško povratiti, kad joj dadu dobro jesti netom je uvedu, a ima ih koji dobave miša — i kad uvedu mačku, puste je da trči za njim, jer vjeruju da je mački mio stan, u kojem imade miševa.

---

[1]) Talijanska riječ: aria = zrak, vazduh.

[2]) Talijanska riječ: respiro = odušak.

[3]) Vidi „Glasnik“, god. 1897., br. 3., str. 492., br. 18.

27. Znak je da će dijete postati zlo, ako rukama hvata majčine dojke, dok sisa.

28. Kad ti je na stolu poslije ručka ili uopće poslije blagovanja preostalo kruha, to znači da u tvojoj kući imade božijeg blagoslova i da si ga pošteno zaslužio. Isto tako sluti na blagoslov i obilje, ako ti preostane vina u flaši ili vrču. (Ovo potonje u šibenskom Dôcu).

29. Prije nego otreseš mrve od kruha sa stolnjaka, ili kako na otoku kažu „tavaje“, treba da ju prekrižiš, „iznamenoš (znamenuješ)“, a k tomu je dobro otresti stolnjak nad vatru, neka izgore mrvice, jer je grijeh gaziti po njima. Kruhu kažu: „blo(a)go boje“, pa kada ga digneš sa zemlje, griješiš ako ga ne poljubiš, a ima ih koji se njime i do triput prekrste.

30. Dijete, pa bilo i od godine dana, ako rukom udari svoju majku, treba da ga ova udari po ruci, jer će inače ruka onoga djeteta, umre li slučajno prije prve ispovijedi, izlaziti vani na grobnu ploču sve dotle, dok ju majka umrlog djeteta čime ne ošine. Imade starih žena koje to vjeruju, a Šima Carićeva, moja rogjena majka, pripovijedala mi je u prvom djetinstvu, kako je neki svećenik nazad mnogo godina morao moliti i zaklinjati nad rukom djeteta, ali je sve bilo badava, dok ju majka nije išibala.

31. Kada si našao ptičije gnijezdo, ne smiješ da ga dotakneš noktima, a uz to neka su ti usta zatvorena — jer bi se inače došuljala zmija i ispila jaja ili pojela ptičiće.

32. Ako je malom djetetu odviše široka „mekoća“ na glavi (rskavica, koja se postepeno pretvara u tvrdu kost), to je znak da će sasvim teško dobivati zube. Čim je manja, tim lakše.

33. Ako malomu djetetu čistiš „timenice“ (nečistoću) s glave, to ono gubi vid.

34. Kada žena teško odgaja djecu, pa joj za mlada umiru, to je znak po narodnom vjerovanju, da je dijete bilo „urečeno“. Ne ćeš li da se to zbude i želiš li da dijete ostane živo, tada ga moraš odmah, netom se je porodilo, izmjeriti na „kantar“ (decimalnu vagu) onako golo, jer ga poslije zlo oko ne može „ureć“ te mu „naudit“.

35. Kada te dvaput zasebice zadesi kakova nesreća, tada budi na oprezu, jer je lako da te susljedno snagje i treća. Naš narod čvrsto vjeruje, da te ne će nikada „jedna sama naći“ i „kad počmu dolazit (nesreće), dolaze bez prestanka“. Ja sam višeputa opazio čeljade u najvećoj bojazni za sebe, za svoje dijete — naročito s toga, jer mu se je već nešto zla dogodilo, pak zato iščekuje novo.

36. Na Hvaru, pa uopće u Dalmaciji, narod vjeruje da svaka kuća imade svoju zmiju, koju zovu „kućnica“. Na Hvaru joj kažu „gûjà“ ili „zmajà“. U Hvarana ona je poznata pod imenom „smričâlina“; nije otrovna, a poznadu drugu otrovnu (al ne smrtno otrovnu), kojoj naprosto kažu „zâla zmajà“. Kućnica donosi sreću, pa s toga misle, da je grjehota ubiti ju. Ona kuća, u kojoj je nema, tobož je bez sreće. Na takovo narodno vjerovanje naišao sam još u Splitu i Šibeniku, kao i u tamošnjim okolicama. Smričalina dolazi najradije gdje imade vode.

37. Metne li trudna žena na vatru bubreg ovnujski ili volujski da se peče, pa ako se ovaj raspukne, tada će poroditi muško dijete, ako ne, onda žensko. (U šiben. Dôcu).

38. Na ostrvu imade seljaka, koji gataju kad se čuje potres, da će skoro biti „sudnji do(a)n“ ili uopće da se sprema koje zlo, kao n. pr. velika kiša (pijavica), grâd i t. d., dok u šibenskom Dôcu gataju, da će biti dobra godina ili ljetina.

39. Mnoge majke običavaju svoje dijete dok ga doje, poškropiti po licu kad i kad svojim mlijekom, jer ono tobož postaje bijelo. — Poslije ospica ili „patula“ (opazio u Splitu) peru lice u mlijeku, svegj vjerujući da ono ispunja male šupljine, koje je ostavila bolest.

40. Pred još nekrštenim djetetom ne smiješ se prekrstiti, ni spomenuti ime božije, Djevice Marije ili kojeg drugog sveca, a takogjer niti „vroga“ (vraga), „jovla“ (gjavla), „hudobu“, „griha smartnega“, „griha paklenega“, „sotonù“ i kako ga već zovu — a to s toga jer vjeruju (osobito bake), da ono do krštenja nije ni božije ni gjavolje.

41. Kada malomu djetetu prviput režeš nokte, treba mu navući na prst blagoslovljeni vjenčani prsten, a to na onaj prst, na kojem se takov prsten obično nosi. Tada nema opasnosti, da ćeš djetetu posjeći meso škarama, a nekoji opet vjeruju, da je dijete tada mirno, pa mu ih možeš lako rezati. — Nemaš li vjenčanog prstena, po narodnom vjerovanju — možeš ga i posuditi.

42. Ako na ruci imadeš čupaka, ili kako na Hvaru kažu „bradovnica“ ili ma bilo gdje na tijelu, to znači, da si po noći brojio zvijezde[1]), ili još, da si ti ili ti kogod drugi u djetinstvu oprao ruke ili drugi dio tijela u vodi — od koje su kokoši pile. Ako želiš da ti ih nestane, tada pazi kad će zvijezda nebom da preleti; — upri onda u nju očima, i u isti tren kad preleti, mani jednom rukom preko „bradovnica“ i zapuhni ustima — a njih će, što je najljepše, ponestati. — Ako od bradavičava čovjeka, ne znajući da je takav, uzmeš štogod iz ruke ili mu dadeš, gotov si: darovao ih je tebi. Znadeš li da ih ima, tad nema opasnosti, nu ipak je dobro i u ovom slučaju da mu kažeš: „O, koliko ti imaš bradovnica“ ili što drugoga, po čem bi izbilo, da znadeš e ih imade. Mnogi vjeruju, da se bradavice mogu „nametnuti“ s jednoga čeljadeta na drugo, ali kako to, ne znam; to su naime one babske tajne, kojima je teško ući u trag.

43. Uopće u Dalmaciji narod vjeruje, da duše pokojnika najviše lutaju po onim mjestima, na kojima je koja sagriješila. U selu Svirčima višeputa sam čuo: „Di ko sagriši, tote (tu) čini i pokoru poslije smrti“. U pomenutom selu imade vrtô (bašča), o kom vele, da ga je pokojnik A. za života nepravo oteo nekomu B. Po narodnom vjerovanju još i danas A. se diže po noći iz groba — da kopa rečeni vrtao Brat M. za života ispalio je pušku na brata N., pa i danas još te on dolazi iz groba po noći na ono mjesto, da pali u sama sebe. To su ukleta mjesta, kojih na Hvaru, pa uopće u Dalmaciji, imade dosta, i ja ću napisati u svoje vrijeme o tome zaseban članak.

44. Na „općeniti sud“ svi će se prikazati čitavim tijelom, pa ako je ko za života izgubio ma i najmanji komadić od svoga tijela, to će ga prije nego pristupi Višnjemu sûcu potražiti i položiti na svoje mjesto.

45. Ako sanjaš da plačeš, dijeleći se od nekoga, to je znak, da ćeš se smijati, t. j. veseo biti.

46. Najbolje će ti loviti miševe ona mačka — koju ukradeš.

47. Domaće životinje, kao psi, mačke, ptice (osobito kosovi), a u prvom redu golubovi, donose ti sreću kad ih u kući hraniš; ali ako ih jednom sasvim uništiš, eto ti na vratima gotove nesreće. Poznao sam staricu, koja je bila gotovo uvjerena da joj je sin s toga umro, što je prestala da drži — golubinjak. — Nesreću ti nosi i to, ako loše hraniš takove životinje. Mnogo ih imade, koji će prije da nahrane i napoje životinje, pa sebe.

---

[1]) Vidi „Glasnik“, god. 1897., br. 3., str. 492., br. 21.

3. Kako vode curu? (Običaj u šibenskim varošima.)

U varošima, predgragjima, naime u Varošu (Borgo di terra) i u Dôcu (B. di mare) pa i u samom gradu Šibeniku, često možeš čuti da je ovaj ili onaj „odveo curu“. To se obično dogodi onda, kad djevojčini roditelji nijesu zadovoljni da cura pogje za dotičnoga momka. Ovaj, pošto je neko vrijeme s njome ašikovao, ako misli zbilja da je vjenča, a njezini toga ne će, odlučiće da je odvede u svoju kuću. Momak javi djevojci svoju namisao, a ova njemu otporuči ili odmah ili koji dan kasnije, da li pristaje ili ne. Momak od toga dana stoji uvijek spreman i čeka, kad će mu djevojka javiti, da je gotova. Ona mu tada naznači mjesto, gdje da dogje po nju i čas sa onom tradicijonalnom porukom: „Ili sada ili nikada“. U večer, kad roditelji njezini opaze da je nema, dosjete se jadu. Planu i groze se momku, ali takov gnjev traje koliko i vatra od slame, jer im momak, obično sjutradan, pošalje vijest, da će im on, ako baš silom hoće, vratiti djevojku. No oni naravno za to ne će ni da čuju, pošto je više i onako ne bi nijedan momak uzeo.

Prama domaćem blagostanju svaku djevojku ide veći ili manji miraz. Kad roditelji, zbog njezinog bijega, ne će da joj ga dadu, tada momak znade što će da učini. On je drži naime u svojoj kući sve dotle nevjenčanu, dok se ne sklone, da joj dadu miraz. Takov život može potrajati i koju godinu. Pri koncu stvar se obično svrši po želji mladoga para. Kad momak vjenča djevojku poslije odvedenja, tada nema sjajna pirovanja, kao onda kad ju vjenča pod vijencem, ili kako bi u varošima rekli „pod krunom“, jer se to ne bi, po mjesnom uvjerenju, ni pristojalo. S toga nekoji običavaju, da ne moraju sjajno pirovati, „odvesti curu“ prije vjenčanja. U takovim slučajevima djevojčini roditelji obično su skloni braku, ali eto, da bude otmica bar u formi, pričinjaju se kao i da ne znadu, e će im djevojka umaknuti.

Odvedenje cure nije nikakov neobičan čin, s toga ne poragja u narodu osobite senzacije. Takav običaj duboko se ukorijenio u pomenutim varošima, pa se protiv toga i ne ustaje prestrogo, a najviše zato, što se sve to svrši danas ili sutra vjenčanjem. Takve mladence i prije vjenčanja smatraju kao bračni par.

No pomisliće kogod, da takav običaj može da urodi često i rgjavim pošljedicama, naime da momak najzad prevari djevojku. Moguće, no to se ne dogagja, što i jeste u potpunom suglasju sa značajem šibenskih varošana, koji u velike paze na poštenje, pak će se za nj, što se je već višeput lijepo dokazalo, radije isjeći na komadiće, ali ne će popustiti ma ni za dlaku. Naravno, da takovi varošani osobito cijene žensko poštenje.

U nekojim mjestima općine kninske takogjer je običaj „odvesti curu“. Tomu činu kažu „ženiti se“, a vjenčanje slijedi tek kasnije u crkvi.

Jednom sam prisustvovao raspravi protiv nekoga N. iz općine kninske, što je bio odveo curu, u dogovoru s njezinim roditeljima, a nije joj još bilo ni četrnaest godina. Djevojka je bila tako dobro razvijena, da bi joj bio računao i osamnaest godina. Optuženik, koji je pri koncu bio riješen, na upit zašto je to učinio, odgovori: „Da je kod njih uopće običaj prije se ženiti, pa onda vjenčati se“, svjedoci dokazaše, da takav običaj u istinu postoji.

4. „Vukovi“, običaj u večer vjenčana dana u šibenskim varošima.

Dosta je da se prošetaš gradom Šibenikom, pak ćeš umah opaziti, da je to starinski grad. Pa kao što je on jednom bio „gnijezdo sivih sokolova“, nije u tome ni danas

trgnuo natrag. Njegovi stanovnici, a osobito varošani, koji mu sačinjavaju jezgro, ljudi su veoma dobro razvijeni, vita stasa, ponosna držanja, živih očiju i žive besjede; vraćaju milo za drago, kao što umiju vraćati i šilo za ognjilo; gostoprimni su ko iko, a osobito rado primaju stranca. To je općenita karakteristika šibenskih varošana iz predgragja „Varoša“ i „Dôca“. K tomu još, a to ih povrh svega karakteriše, rado goje i čuvaju mnoge stranske običaje.

Ovoga puta nakan sam da progovorim o „vukovima“.

„Vukovi“ su običajni tek onda, kada momak vodi djevojku pod vijencem, kad nije ni jedna strana u žalosti, i kad se za vjenčani dan sprema vesela i obilna gozba.

Kad je vjenčana gozba potpuna, tada je u kući zaručnice objed, a u kući zaručnika večera. U večer, ili bolje kada sunce zapadne, dok traje „večera“, nadati se je „vukovima“. Ako je zaručnik čovjek vesele ćudi te ima dosta mladih prijatelja, s kojima žive u dobrim odnošajima, tada se može sigurno nadati, da će mu mnogi doći „u vukove“. Tu mi je zabilježiti, da „u vukove“ idu samo mlade neženje. Sasvim, ama baš sasvim rijetko može se opaziti megju vukovima kojega oženjena čovjeka; to mu se već po sebi ne pristoji, a to ni njegova žena ne bi mogla da podnosi. „Za tebe je sada stati kući, a ne bježati za djevojkama“, — doviknuće varošanka svomu mužu, kojemu bi se prohtjelo da ide u vukove, a to je u vezi sa nečim, što ću kasnije reći.

Vukovi banu iznenada, a da im se niko pravo ni ne nada. Treba da si uvijek spreman.

Sakupi se njih nekoliko, pa svaki, obučen u svoje najljepše i najfinije narodno odijelo, uzjaše na konja; zatim se svi skupa zapute put zaručnikova stana, kada znadu da je večera već započela. Jedan, koji jaše sprijeda, nosi na visoku štapu troboju, ali češće biva, da svaki od njih imade u ruci takovu zastavu. Mjesto trobojnih zastava moći je katšto opaziti i šarene fine rupce ili marame. Kad sam prviput vidio jašiti „vukove“ prama zaručnikovom stanu, oni su i pjevali. Kad sam zapitao, da li uvijek pjevaju, odgovoriše mi: „kako kada“. Naime kada momci, koji idu u vukove sigurno znadu, da im se nadaju, tada oni putem pjevaju, drukčije šute.

Kad su „vukovi“ došli pred kućna vrata, tada razjašu i tu udare u pjevanje i udaranje, jednom u „lire“ i „mišnice“, a danas u harmoniku, pa i u tamburice. Obično biva da pjevaju umjetne pjesme, ali pjevaju i narodne popjevke, danas već dakako manje. Nekoliko takovih popjevaka, ja ću u svoje vrijeme iznijeti u posebnom članku: „Šibenski večernji pjevači“.

Od svakoga jela „pjatance“, koje bude na svatovskom stolu, moraju dati dio „vukovima“, a osobito im treba dati vina na pretek. Pri koncu večere troše se razne slatkarije, od kojih treba takogjer dati vukovima, a isto tako i od raznih „likera“, megju kojima igra glavnu ulogu „maraškina“. Treba zabilježiti, da vukovi ne ulaze u kuću; oni se goste pred kućnim vratima ili u avliji, gdje im obično improvizuju stolove od dasaka.

Po mnogočem običavaju suditi o bogastvu i sjaju svadbe, naime: ako ih imade mnogo megju svatovima, ako se na stolu izmjenjuje mnogo jestiva, slatkarija, likera i t. d., kao i po tome, ako su na svadbenu večeru banuli „vukovi“, jer ovi i ne idu, ako znadu da ih ne bi mogli obilno i sjajno pogostiti.

S toga što „vukovi“ dolaze nenadano, običavaju kazivati za onoga, koji se nenadano odnekuda povratio, da je „banuo kao vuk.“

Po općenitom kazivanju, „vukovi“ potiču od davnine. Najstariji starac u Varošu, — barem mi rekoše da je najstariji (a ima mu ispod 90 godina) — reče mi, da su vukovi bili u običaju prije nego što se je on rodio. To je do sada prvi starac, kojega sam ja upoznao, a koji žali, što se kvare i iščezavaju starinski običaji. — Reče mi,

da je za svoga mladovanja bio višeput u vukove, pa da je valjalo vidjeti kakovi su se onda konji jašili i kako su se onda „vukovi“ dočekivali i gostili. Kad sam ga zapitao, zašto takove goste zovu „vukovima“, reče mi on, da su oni jednom i bili kao pravi vukovi; da su navaljivali na kuću mladoženje da mu otmu djevojku, a za jednoga od njih, koji ju ljubi. Onaj, kojemu su je otimali, ili je na silu ugrabio djevojku, ili u dogovoru s djevojkom, ili s njezinim roditeljima, kad ona ne bi bila zadovoljna, da ide za njega. „Vukovi“ su najradije navaljivali na svatove za svadbene večere. Takovim prigodama da je bivalo ljuta kreševa, pa i krvi. Kad sam ga zapitao, da li se on sjeća takova šta, reče mi, da je on to čuo pripovijedati, kao i to, da je njegov djed takogjer ugrabio ili kako u varošu kažu, oteo djevojku, a to se podudara sa riječima: „Za tebe je stati kući, a ne bježati za djevojkama“, kako bi rekla varošanka mužu, koji bi htio u vukove. — Tomu kazivanju može se vjerovati tim više, kad se uvaži, da i danas postoji običaj otmice, mnogo blaži dakako, nego nekada.

5. Kako će žena najlakše dobiti mlijeko. (Narodno vjerovanje u Šibeniku.)

Ovo narodno vjerovanje možda da vlada i u kojem drugom mjestu Dalmacije, no ja sam naišao na nj do sada jedino u Šibeniku megju pukom, a naročito megju varošanima.

Ako posteljica, u kojoj je dijete stajalo u majčinoj utrobi, poslije poroda teško izagje iz majke, pa ako trpi jake bolove, tada nagagjaju da će dotična imati veoma malo mlijeka, a ako se dogodi obratno, tada će ga imati dosta. Narod, koji po svojem shvaćanju svačemu traži lijeka, našao ga je i tomu zlu, a nije otišao dalje od same posteljice. Zgrustiće se komugod što ću kazati, ali opet red je da se kaže.

Posteljicu razrežu na male komadiće, pa ju iskuhaju, obično s furom — i davaju od toga jesti rodilji, koja mora da pojede što god može više. Dakako, kažu joj da je to nešto drugoga a ne posteljica, koju zovu još po italijansku i „šekondina (secondina)“. Takovo jelo, ako ne pomaže odmah, dati će joj se po drugi i po treći put.

6. Narodno pričanje o postanku grada Šibenika.

Možda će mjesna povjest drukčije pripovijedati o postanku starinskog grada Šibenika; o njem će možda drukčije pričati i kazivati pozvani povjesničar, nego li ova pučka priča, ali nju svakako treba uvrstiti medju folkloristične priloge.

Kad ideš upravo obalom, dolaziš u varoš Dolac Pogješ li još upravo, dolaziš do ogragjena „mandraća“, u kojem stoje, u moru, spremljene lagje ribara i težaka, zvane „gajete“. Kad si tu, zakreni desno i penji se kamenim stubama, po kojima ćeš doći u lijepo i prostrano selo Crnicu. Imade u tom selu štošta, što bi moglo da zanima prijatelja i gojitelja folklore, kao n. pr. jedna crkvica, u kojoj kažu da je pokopana kćer nekoga kralja, stogovi od trave za blago, uregjenje stanova i t. d. Na sve to ja ću se u svoje vrijeme osvrnuti.

Pred mnogo stotina godina, kažu da se je to selo zvalo drugim imenom, naime Šibice. Kad je u selu počela harati kuga, pa od toga stali ljudi na stotine umirati, onda su se mnogi nastanili na obližnjem strmenitom brežuljku, na kojem se danas diže Šibenik, kojemu to ime od imena sela Šibice. Kuga da je poharala sve u Šibicama i da su joj za to govorili „kuga crna, crnica“ — a kako se je sve preselilo skoro na brežuljak, da to mjesto nijesu više zvali Šibice, nego „Crnica“: „di je ona ljuta, crna crnica“ (podrazumijevaj kuga). Kasnije da se je selo napučilo, ali pod imenom Crnica.

Crničani tvrdo vjeruju, da je njihovo starinsko selo i time se ponose.

7. Jedan crkveni običaj u Poljicima u pošljednji dan godine.

U slavnoj postojbini nekadanjih knezova, cvjetnim Poljicima, vladali su mnogi razni običaji, koji su mogli najbolje da svjedoče o čudi i prirodi Poljičana, kao i o njihovu plemenitu osjećanju i mišljenju. Nekoji su se običaji još i do danas sačuvali. Ja iznosim sada tek jedan, a pod gornjim naslovom.

U nekojim poljičkim selima običaj je, da župnik, poslije nego je na „velikoj misi“ otpjevao sveto evangjelje i držao propovijed, upravi nekoliko riječi svojim župljanima. On im tom prigodom naglasi, kako je i opet prošla jedna godina njegove službe u njihovom selu, pa kako on znade da nije onako vršio svoju dužnost, kako je u istinu morao: da se je kadšto kasno dignuo da odsluži misu; bio lijen da ispovijeda i da ide megju bolesnike, da podučava djecu u nauku kršćanskom i t. d. — Nego evo što je karakteristično. Na te njegove riječi ustane seoski glavar pa obrati riječ župniku, a to ovako po prilici: „To što si rekao, župniče, prosti, ali nije istina; to su samo tvoje „škužancije“. Ti si bio uvijek pošten, dobar i revan u službi; nijesi se kasno dizao da govoriš svetu misu, niti si bio lijen da ideš bolesnicima, ni da učiš djecu nauk kršćanski, niti da ispovijedaš, nego si nasuprot uvijek zdušno vršio svoju službu i svoju dužnost. A ja govorim ovo u ime moje i u ime svega puka ovoga sela, kojemu si ti pastir — i istinu govorim, tako me Bog pomogao.“

I to je jedini dan, u koji glavar poljički može da govori u crkvi. U Poljicima, a i u okolici splitskoj, može se kadšto čuti, da neko nekomu kaže: „E, samo jedanput na godinu poljički glavar može govoriti u crkvi“ i slično, i tim mu hoće da kaže, da je dobro učinio, ali da mu je to posljednji put — ili kad se hoće da kaže, da mu je teško štogod postignuti i slično.

Rijetka su danas poljička sela, u kojima još vlada taj običaj. Od uglednog jednog župnika doznao sam, zbog kojeg se je uzroka stao napuštati taj običaj. Neko selo naime bilo je silno nezadovoljno sa svojim župnikom, pa mu je glavar, kad je upravio pomenute riječi župljanima, potvrdio sve redom i još više nadodao, kao: „Istina je, župniče, ti nijesi vršio svoju dužnost; kasno si se dizao, bio lijen da ideš bolesnicima, da ispovijedaš, da služiš svetu misu, da učiš djecu u nauku kršćanskom i t. d. I viruj mi, župniče, ako nijesi nikad rekao pravu i živu istinu, danas si je rekao! To ti ja govorim u ime moje i u ime svega ovoga puka, kojemu si ti pastir!“ Po kazivanju pomenutog župnika, vas narod da je na to uskliknuo: „Tako je, tako nas Bog pomogao!“ onda da im je na to biskup poslao drugoga župnika, a oduzeo glavaru toga sela pravo da može govoriti u crkvi, za ovim pak povela su se i nekoja druga sela.

Isti mi je župnik još ispripovijedo, kako je nazad dvije godine odzvonilo takovom običaju i u selu, u kojem je on župnik, a to zbog stidljivosti glavara. Seljaci izabrali mlada i neiskusna čovjeka za glavara, koji najavi župniku, da ne govore ništa, jer da se on stidi odgovarati mu glasno pred svim pukom.

Još mi reče, da su sasvim rijetka sèla, u kojima još vlada taj običaj a da će zamalo sasvim iščeznuti, jer da mu se i samo svećenstvo zbog raznih razloga protivi.

Antun Ilija Carić.

[1]) Od talijanske riječi: scusa = isprika, izgovor.